

Др Бранислав Ђурђевић

ЈЕЗИК И ОТАЦБИНА У ОДРЕЂИВАЊУ ПРИРОДНО-ЕТНИЧКИХ ОДЛИКА

У вези са излагањем друга Ђирковића желим указати на важност језика као елемента за одређивање природно-етничких одлика народа. Језик је, уосталом, најважније средство саобраћаја међу људима. Чак кад се историјски образују етничке разлике на другој основи, кад се образују народи у феудалном смислу, без обзира на језик, језик не може бити испуштен из нашег посматрања. То је објективан фактор. Други важаи објективан фактор је земља. Ми морамо показати како одређена земља, која није баш увијек истог обима, али има своју основну цјелину, временом постаје отаџбина свих народа Босне и Херцеговине. Поред свих промјена које се јављају и разлика у правцу развика у средњем вијеку и касније, ми морамо одговорити шта средњовјековни језик на босанскохерцеговачком подручју значи и што босанска држава оставља за касније формирање отаџбине свих народа Босне и Херцеговине. Према томе, не можемо ми посматрати само те проблеме што они значе са гледишта онога момента, онога ступња у развиту, него их морамо гледати шта иза тога остаје, јер историја није само ток процеса него историја за собом оставља тековине, тековине свакакве врсте. Те се тековине таложу и у оној сфери која се зове етнички развитак.

Др Сима Ђирковић

О ЈЕЗИКУ И ОТАЦБИНИ У БОСАНСКОМ СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Ја сам врло захвалан на овим сугестијама, али оне, у неку руку, морају и после овога остати предмет даљих разматрања и расправљања. Наиме, језик као критериј етничног разграничења је најчешће употребљаван и најупорније се одржава. Међутим, језик као тобожњи објективан критериј етничке поделе је, у ствари, пао на испиту управо на Балкану и на проучавању наше историје. Ми овде седимо, у најмању руку представници смо три народа, дакле три сасвим довршене интегрисане етничке групе, које се служе једним језиком (уколико, наравно, неће неко од нас да иде обрнутим пу-

тем, па да због тога што ми сматрамо да спадамо у три групе тврди да тај један језик представља три језика). И, у ствари, у европском истраживању ове проблематике није на француском тлу то могло да се открије, није могло на енглеском него се открило управо овде код нас. Језик је, свакако, један врло важан критериј разграничења, он је једна природна, како каже с правом проф. Ђурђев, преграда, али тамо где су разлике велике. Ако се две популације негде додирују и не разумеју се међу собом, то је једна од највећих преграда. Међутим, како то бива тамо где немамо један територијалан континуум са врло блиским и сродним дијалектима? Тако се и питање о језику мора поставити увек у конкретном контексту. Ја се бојим да код нас, кад испитујемо стварност средњовековног босанског друштва, језик нема тај значај који му се придавао у периоду романтике, који му се у политичким борбама у XIX и XX веку и јуче, ако хоћете, придавао. Јер, колико видимо, и на једном крилу и на другом овај се свет сасвим добро разумевао. Он је, што се тиче литерарног језика неког стандардног језика изнад дијалеката, имао један језик са извесним разликама, израстао у сваком случају из истог црквенословенског језика и код суседа и овде код становника на тлу Босне и Херцеговине. Многима ће бити познато да су се наши историчари језика доста трудили да утврде један, како се то каже, предмиграциони мозаик дијалеката. Међутим, све те, рецимо хипотетичне слике распореда дијалеката, ни на који начин се не поклапају са другим неким елементима разликовања, ни са политичким границама ни са, рецимо, оном границом између Влаха и земљорадника. Подсетићу да је језик нешто што спаја оне које извори зову Латининима и оне који су ту домаћи становници у самој Босни, а не нешто што их раздваја. Тако да се ја сасвим слажем да о језику морамо говорити и рећи све оно што су наше колеге на подручју истраживања језика утврдиле, али морамо исто тако истаћи шта је ту различито у односу на друге периоде.

Мени се чини да је још компликованија ствар са отаџбином. Мислим да ја не могу, оно што је напоменуо проф. Ђурђев, одбити као нешто споредно, али се треба прво замислити над тим што то конкретно значи. То може бити једна парола из романтичког периода, тежња да се људи интегришу, да се створи једна нека приврженост родној грудни, расположење да се људи за њу боре итд. Ја знам да је проф. Ђурђев мислио на онај појам »patria« који се јавља врло рано још у средњем веку. Ми га не можемо, дакле, паушално ни одбити ни прихватити, него морамо опет питати како конкретно изгледа у овим друштвеним условима и на овом тлу. Код нас је занимљиво да се »отечество«, дакле нешто што би могло да буде паралела том концепту »patria«, који у сталешким државама налазимо, јавља и употребљава за државу. У латинским изворима из поморских градова јавља се »patria« врло јасно и у значењу врло блиском оном како се јавља у западној Европи. Patria је град коме људи припадају и коме дугују приврженост и лојалност, коме су дужни да користе и служе. Нешто сасвим супротно отаџбини, као националној држави, коју ми најчешће имамо на уму. Ми се никад нећемо сложити (ја мислим да 90% људи у овој сали неће се сложити) о томе да треба посматрати сваки од оних градова као један оквир у коме се развија посебна свест, и увек ћемо, кад се у извору каже да је неко natione Raguseus или natione Catharensis бити склони да пре прихватимо да је то нека погрешка, него да увидимо колико јако одступа од наше тачке гледишта. Они су се једноставно интегрисали у другим оквирима и њима је

та припадност и приврженост граду најјача и највећа. Тако да ће овде тај концепт отаџбине највише помоћи да разумемо и покажемо колико су јако били повезани становници комуна, колико се уопште у комуналним оквири-ма развијала специфична свест. То је, уосталом, проф. Графенауер истицао у свом прегледу развоја етничких односа у реферату за софијски балкано-лошки конгрес. Осећам потребу да кажем као неку врсту протутеже оном што је проф. Ђурђев рекао да се не сме ова везаност са тлом апсолутизова-ти, сигурно да то проф. Ђурђев није ни хтео. Морало би се поставити пита-ње о томе како су, рецимо, Срби за три века, тамо негде од XVI до XX в. били везани за тле на које су доспели у многим сеобама, и у ком смислу су онај део Хабсбуршке Монархије у коме су живели сматрали својом отаџ-бином и у коме смислу је та »отаџбина« деловала као елементи њихове ин-теграције или раздвајања од других итд.

И најзад, последња методолошка сугестија чини ми се да има велику тежину. Наиме, проф Ђурђев је упозорио да није оправдано само из епохе која се проучава посматрати ствари. Ја сам склон да се са тим само унеко-лико сагласим. Наиме, ми не смемо ни потпуно заборавити модерне крите-рије и модерна схватања, иако са њима стално полемишем. У извесном смислу због тога што једини интерес за историју и за ове давно изумрле и далеке периоде често постоји само због тога што ми хоћемо одговор на нека питања која нас данас интересују. Али, мислим да би било сасвим су-протно методолошким начелима нашега посла ако бисмо усвајали модерне критерије и ако бисмо сад хтели у перспективи три елемента, рецимо, Срба, Хрвата и Муслимана да посматрамо читав етнички развитак у бо-санској држави. То би довело до просто гротескних ствари, до тога да, ре-цимо, сваког католика у средњем веку сматрамо за Хрвата, да тражимо неки готово митолошки супстрат за Муслимане, пре него што је било мо-гуће да се појаве док овде ислама није било, итд. Дакле, ја мислим да ми морамо да постављамо питање и да истичемо оно што може да буде важна компонента у каснијем етничком развитуку, али ми никако не смемо да реалност нашег времена примењујемо као стандард на оне далеке епохе које проучавамо.